

Dr. Aleksandra Horvat

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

OBLIKOVANJE OSOBNIH IMENA U KNJIŽNIČNOM KATALOGU

UDK 025.31:801.313

801.313:02

Uvod

Postupak oblikovanja imena fizičkih osoba za potrebe kataloga i drugih knjižničnih popisa važan je dio knjižničarskog posla, propisan posebnim odredbama kataložnih pravilnika. Dijelovi pravilnika koji govore o oblikovanju imena obično su vrlo opsežni, jer moraju predvidjeti postupak s domaćim i stranim, suvremenim i starim imenima, koja se više u svakodnevnom životu ne susreću i ne rabe. Tvorcima kataložnih pravilnika u svom se radu oslanjaju na pravopisnu, jezičnu, kulturnu, pravnu i, uopće, društvenu tradiciju postupanja s pojedinim imenima u svojoj zemlji. Za domaća je imena takav postupak prihvatljiv, štoviše i poželjan. Pretpostavka je, naime, na kojoj se i temelji IFLA-in program. Opće bibliografske kontrole (UBC), zasnovan početkom sedamdesetih godina, da su knjižničari u svakoj pojedinoj zemlji najpozvaniji da za potrebe bibliografskih popisa izaberu i oblikuju osobna imena žitelja te zemlje. (1) Poteškoće se, međutim, javljaju onda kad se nacionalna tradicija bilježenja imena stranih osoba razlikuje od načina na koji se imena tih osoba navode u zemljama iz kojih one potječu. Različitost imena, odnosno oblika imena pod kojim se u bibliografske popise unose, pregledavaju i pronalaze zapisi o radovima istih osoba velika je prepreka uporabi tih zapisa u međunarodnoj zajednici, pa su naponi IFLA-e posljednjih godina usmjereni upravo na pronalaženje primjerenih tehničkih i sadržajnih rješenja za ovo pitanje.

Program Opće bibliografske kontrole predviđa, dakle, odgovornost središnje bibliografske ustanove u svakoj zemlji za izradu mjerodavnih i pouzdanih oblika imena osoba koje pripadaju toj zemlji. Začeci te ideje mogu se naći u raspravama vođenima na Međunarodnoj konferenciji o kataložnim načelima 1961. godine. U komentaru uz točku 8.2 Pariških načela, Verona navodi da su "neki sudionici konferencije naglasili potrebu za mjerodavnim popisima jedinstvenih osobnih odrednica koje bi izradila središnja kataložna organizacija u pojedinoj zemlji". (2) U skladu s tim, IFLA je 1963. objavila privremeno, a 1967. konačno izdanje *Names of persons*, priručnika namijenjenoga katalogizatorima koji moraju utvrditi jedinstven oblik nekog osobnog imena. Godine 1977. objavljeno je treće izdanje, a u pripremi je i četvrto, koje bi uskoro moralo izići iz tiska. Priručnik je zamišljen kao dopuna kataložnom pravilniku, koji često ne može dovoljno iscrpno obuhvatiti velik broj imena iz različitih dijelova svijeta. (3) Osnova na kojoj priručnik počiva, načelo je usvojeno na Pariškoj konferenciji, prema kojemu se s imenom neke osobe postupa prema običaju zemlje koje je osoba građanin, a ako to nije moguće onda u skladu s jezikom koji osoba pretežno rabi. (4) Drugi je dio toga načela osobito važan za utvrđivanje postupka s imenima starijih autora, koji su bili građani država koje danas više ne postoje ili, pak, uopće nisu bili građani neke države u današnjem smislu te riječi. Treba, međutim, napomenuti da je za te autore i jezični kriterij često teško primjenjiv.

U IFLA-inu programu Opće bibliografske kontrole govori se o "nacionalnim autorima", ali je jasno da se riječ autor rabi u proširenom značenju koje obuhvaća različite vrste primarne, alternativne i sekundarne odgovornosti za publikaciju, odnosno djelo. Program je predvidio i izradu posebnih popisa nacionalnih autora, što bi ih mogle konzultirati druge bibliografske ustanove, kojima bi tako bilo olakšano utvrđivanje mjerodavnih oblika imena. Bilo je zamišljeno i da svaki zapis u preglednoj datoteci autorskih imena bude označen jedinstvenim brojem, a njega bi dodjeljivalo nacionalno središte. Krajnji je cilj bio stvoriti mrežu međusobno povezanih mjerodavnih nacionalnih popisa autora. (5) No danas, sredinom devedesetih godina, taj cilj još nije ostvaren, a na međunarodnoj razini još nije utvrđen načelan postupak o suradnji knjižnica na tom području.

U proteklih se dvadeset godina na različite načine pokušavalo pristupiti problemu. Knjižničarska literatura obiluje na primjer studijama u kojima se istražuje jesu li pregledne datoteke osobnih imena uopće potrebne. Jamieson et al. pokazali su 1986. na uzorku zapisa iz Kongresne knjižnice da se 60% osobnih imena javlja samo u jednom obliku, pa su autori istaknuli da takva imena nije ni potrebno unositi u posebnu preglednu datoteku. (6) Dickson i Zadner su na uzorku zapisa iz RLIN-a utvrdili da se 45% osobnih imena javlja samo u jednom obliku. (7) Istraživanje E. Fuller, provedeno na uzorku zapisa iz općega kataloga knjižnice čikaškoga sveučilišta, govori o čak 80% imena u jednom obliku. (8) U istraživanju Watsona i Taylora na uzorku iz Kongresne knjižnice govori se o 68% osobnih imena za koja postoji samo jedan oblik. (9)

U takvim studijama ne kaže se, međutim, što je knjižnicama činiti s onim, dakako, manje brojnim imenima, koja se zaista javljaju u različitim oblicima. Istraživanja, pak, u kojima se prati uspješnost korisnika u pretraživanju kataloga, pokazala su da

korisnici ne uspiju uvijek pronaći željene zapise, jer oblik imena koji oni rabe ne odgovara obliku pod kojim je osoba zabilježena u katalogu. Studija A. Taylor, na primjer, radena na Sveučilištu Northwestern u SAD, govori o jednoj četvrtini neuspjelih pretraživanja po imenu. Neuspjeh se pripisuje razlikama u pravopisnim oblicima osobnih imena.(10)

Projekti retrospektivne konverzije koje su u međuvremenu započele velike nacionalne i općeznanstvene knjižnice u svijetu, zacijelo su doprinijeli povećanju neujednačenosti među oblicima imena jer su u kataloge unijeli zastarjele odrednice i znatno umnožili broj imena.(11)

Suradnji na međunarodnoj razini nužno prethodi ujednačivanje postupka s osobnim imenima u knjižnicama i drugim bibliografskim ustanovama u zemlji. Kataložni pravilnici, naime, često upućuju na priručnike što su ih pripremile i objavile druge ustanove, kao na mjerodavne izvore, čak i onda kad se praksa tih ustanova znatno razlikuje od one u knjižnicama.

Naša je nacionalna knjižnica prvenstveno odgovorna za utvrđivanje primjerenog oblika imena i izradu preglednih datoteka za domaće autore. Istodobno, ona mora utvrditi i mjerodavne oblike imena stranih autora u skladu s odgovarajućim međunarodnim i nacionalnim pravilima. Potrebno je stoga u odredbama našega kataložnog pravilnika pronaći moguće prijeporne točke te usporediti kako ista pitanja uređuju strani pravilnici. Tako bi se mogla izabrati najbolja rješenja za moguće osuvremenjivanje Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga (u daljnjem tekstu Pravilnik) i svakodnevnu praksu. Ne treba međutim, ni zanemariti mogućnost o kojoj ozbiljno raspravljaju stručnjaci poput M. Gorman, M. Carpentera ili B- Tillet, da se iz kataložnih pravilnika ukloni pojam glavne kataložne jedinice i uputnica, pa čak i jedinstvene odrednice, što upućuje na to da rasprava o (ne)primjerenosti dosadašnje strukture kataloga još nije dovršena.(12)

Oblikovanje imena

Najprije treba upozoriti na razlike u uporabi naziva ime i osobno ime u odredbama Pravilnika i drugim izvorima. Opća enciklopedija JLZ-a definiciju uz natuknicu ime uglavnom temelji na pravu, pa navodi da je ime oznaka kojom se identificira fizička osoba, da je ono osobno pravo građana, ali da građanin ima i dužnost služiti se svojim osobnim imenom u pravnom komuniciranju.(13) U Zakonu o osobnom imenu,(14) izraz osobno ime obuhvaća ime i prezime, a svaki se od ta dva dijela može sastojati od najviše dvije riječi. Zanimljivo je primijetiti da međunarodna Konvencija o zakonu primjenljivom na prezimena i imena ne rabi izraz osobno ime, već govori o prezimenu i imenu, što je preciznije i ne izaziva dvoumicu.(15) Pravilnik, pak, ime upotrebljava kao zajednički izraz za sve sastavne dijelove kojima se neka fizička osoba identificira, tj. ime obuhvaća osobno ime, prezime, pseudonim, nadimak itd. Osobno je ime u Pravilniku onaj sastavni dio imena po kojemu se osoba razlikuje od drugih članova iste obitelji ili istoga plemena.(16)

Očito je, dakle, da je definicija imena u kataložnom pravilniku daleko šira od one navedene u zakonu te da obuhvaća i one dijelove osobnoga imena, koji se u zakonskim odredbama izričito isključuju iz imena u službenoj uporabi. To je važno imati na umu, jer ukazuje na razliku između službenoga imena i ostalih oblika imena što ih neka osoba može rabiti u svom umjetničkom ili znanstvenom radu, ali i opravdava brojnost i razradenost odredbi kataložnih pravilnika.

U skladu s Pariškim načelima i uporabom normiranom u Names of persons, Pravilnik u 61. 85 utvrđuje da u jedinstvenu odrednicu ulazi ime prema kojem je autor općenito poznat, tj. ime i oblik imena kojim se autor u izdanjima na izvornom jeziku najčešće identificira. Za starije se, pak, autore bira ime i oblik imena koji je ušao u opću upotrebu u biografskim, bibliografskim i drugim opće poznatim priručnicima. Najčešće rabljeno ime/oblik imena za okupljanje radova istoga autora propisuju i njemački, talijanski, portugalski i španjolski pravilnik, kao i Anglo-američka kataložna pravila, koja još dodaju i odredbu primjenjivu na autore nejezičnih radova (slikare, kipare itd.) ili osobe koje uopće nisu poznate kao autori, pa kažu da se za njih rabe imena utvrđena u referentnim izvorima izdanima na jeziku koji osoba rabi ili u zemlji u kojoj živi.(17)

Ako se želi primijeniti odredba člana 85 Pravilnika potrebno je znati tko se smatra starijim autorom te koji su to opće poznati priručnici iz kojih se mogu prenositi utvrđeni oblici imena pojedinih osoba. Za hrvatske se autore godina 1835.obično uzima kao razdjelnica između suvremenih i starih autora, ali se to u Pravilniku nigdje izrijekom ne kaže. Uz to, treba imati na umu da će se za strane autore ta godina različito utvrđivati. Za arapske je autore, na primjer, godina koja dijeli stare od suvremenih 1800. (18) Turski su, pak, autori tek 1935. preuzeli zapadni običaj pridijevanja prezimena.(19)

Popis priručnika koji mogu poslužiti kao pomagala pri utvrđivanju imena hrvatskih autora naveden je u Priručniku i ne bi ga bilo teško dopuniti. No, razlike u načelima koja primjenjuje Leksikografski zavod u svojim izdanjima i onima kojih se pridržava Pravilnik, otežavaju katalogizatorima posao i odlučivanje. Razlike su posebno velike u odabranim oblicima imena stranih osoba, jer izdanja Leksikografskog zavoda navode ta imena prvenstveno u obliku koji je u nas uobičajen, a u izvornom samo onda kad ne postoji udomačeni naziv. No, različito se navode i imena hrvatskih osoba, odnosno osoba koje su živjele na području današnje Hrvatske, pa se tako oblici imena, čak i vrlo poznatih osoba, navode u Općoj enciklopediji i Hrvatskom leksikonu u obliku različitom od onoga koji propisuje Pravilnik. To vrijedi podjednako za suvremene i za starije autore.

Opća enciklopedija ----- Hrvatski leksikon Pravilnik

Janus Pannonius ----- Česmički, Ivan

Juraj iz Slavonije ----- Georgius de Slavonia

Ujević, Augustin ----- Ujević, Tin

Franičević Pločar, Jure ----- Franičević-Pločar, Jure

Broz, Josip-Tito ----- Tito, Josip Broz

Koji su, pak, općepriznati priručnici u pojedinim zemljama, o kojima govori Uvodna napomena u poglavlju 111.2.2 Pravilnika, a koji se mogu smatrati pouzdanim izvorima za navođenje imena stranih autora, treba tek utvrditi. Utvrditi treba i pouzdane izvore za preslovljavanje i uvrštenje imena na nelatiničkim pismima te izraditi i objaviti popis tih izvora. Taj bi popis onda mogle koristiti i druge struke i ustanove.

Poseban problem za kataložne pravilnike predstavljaju imena autora latinista. Čl. 95 t. 4 Pravilnika, doduše, kaže da se pučki oblik prezimena pretpostavlja latiniziranom, germaniziranom, mađariziranom, talijaniziranom itd. obliku, ali često je teško utvrditi upravo taj pučki oblik. Anglo-američka pravila preporučuju izbor oblika koji se najčešće javlja u referentnim izvorima, a u prijepornim slučajevima latinski oblik za osobe koje su djelovale prije 1.400. godine, a za ostale pučki oblik. (20) Njemački pravilnik propisuje najčešći oblik, (21) a talijanski onaj koji se češće citira u izvorima, ali pravi iznimku za talijanske humaniste, za koje redovito bira talijanski oblik imena. (22) Španjolski pravilnik također pretpostavlja oblik češće navoden u referentnim izvorima. Ali, prema tako oblikovanom propisu jedinstvenom odrednicom, za Kopernika postaje njegovo latinsko, a ne pučko ime, pa španjolski pravilnik propisuje oblik Nicolaus Copernicus, a ne Mikolaj Kopernik. (23) Većina svjetskih referentnih izvora doista navodi latinski oblik Kopernikova imena, ali poljski referentni izvori rabiće sigurno poljski. Naša ga, pak, Opća enciklopedija navodi u hrvatskom obliku.

Propisi nacionalnih kataložnih pravilnika pokazuju najveće razlike u postupku s osobama za čija imena postoje udomaćeni oblici. Imena svetaca, papa, kraljeva i drugih dostojanstvenika, obično popraćena dodatnim oznakama, tipičan su primjer.

Jedinstvenu odrednicu za Svetog Franju Asiškog hrvatski, njemački, talijanski, portugalski i anglo-američki pravilnik utvrđuju ovako:

(U svim su primjerima velika slova u redalicama zanemarena.)

Pravilnik Franciscus Assisiensis, sanctus

RAK Franciscus <Assisias>

Talijanski pravilnik Francesco d'Assisi, santo

Portugalski pravilnik Francisco De Assis. Santo

AACR2 Francis, of Assisi, Saint

Jedinstvenu odrednicu za papu Pia XII. utvrđuju pravilnici ovako:

Pravilnik Pius XII, papa

RAK Pius <Papa. XXII.>

AACR2 Pius XII, Pope

Portugalski pravilnik Pio XII, Papa

Talijanski pravilnik Pius XII, papa

Jedinstvena odrednica za britansku kraljicu Elizabetu:

Pravilnik Elizabeth II, britanska kraljica

RAK Elizabeth <Great Britain, Queen, II.>

AACR2 Elizabeth II, Queen of England

Talijanski pravilnik Elizabeth II, regina di Gran Bretagna

Opća enciklopedija redovito navodi imena papa, svetaca i kraljeva u domaćem obliku, npr. Pio XII, Franjo Asiški, Elizabeta II itd.

Dodatke uz imena dostojanstvenika na hrvatskom jeziku trebalo bi odabrati i popisati, kako bi se omogućila njihova dosljedna i ujednačena uporaba. Isto vrijedi i za osobna obilježja, koja se pišu jezikom kataložnoga središta, a pomažu razlikovanju istoimenih autora.

Imena klasičnih rimskih i grčkih autora većina pravilnika navodi u latiniziranom obliku, ali i tu postoje izuzeci.

Pravilnik RAK Španjolski pravilnik

Plato Plato Platon

Ovidius Naso. Publius Ovidius Naso. Publius Ovidio Nason, Publio

Horatius Flaccus. Quintus Horatius Flaccus, Quintus Horacio Flaco, Quinto

Cicero, Marcus Tullius Cicero, Marcus T. Ciceron, Marco Tulio

Dodaci uz imena i osobna obilježja razlikuju se ne samo po jeziku, već i po pravopisu RAK, na primjer, dosljedno piše točku iza rednoga broja uz imena kraljeva i papa dok nas Pravilnik to ne čini. Anić-Silićev pravopisni priručnik

LITERATURA

1. Anderson, D. UBC : a long term policy, a plan for action. Munchen : Verlag Dokumentation, 1974.
2. Statement of principles adopted at the International Conference on Cataloguing Principles, Paris, October 1961 Annotated ed with commentary and examples by E. Verona. London : IFLA Committee on Cataloguing, 1971. Str. 29.
3. Names of persons : national usages for entry in catalogues. 3rd ed / compiled by the IFLA International Office for UBC London IFLA International Office for UBC, 1977 Str VII
4. Statement of principles Section 12. Delsey, T. Authority control in an international context. // Cataloging & classification quarterly 9(1989). str 13-28
5. Delsey, T. Authority control in an international context. // Cataloging and classification quarterly 9(1989), str. 13-28.
6. Citirano prema Taylor, A G Research and theoretical considerations in authority control. // Cataloging & classification quarterly 9(1989), str 29-56.
7. Oickson, J , Zadner, P. Authority control and the authority file a functional evaluation of LCNAF on RLIM. // Cataloging & classification quarterly 9(1989), str. 57-71
8. Fuller. E. Variations tn personal names in works represented in the catalog. // Cataloging & classification quarterly 9(1989), str 75-95
9. Watson. M R , Taylor, A G Implications of current reference structures for authority work in online environments. // Information technology and libraries 6(1987), sir. 10-19
10. Taylor. A G Authority files in online catalogs an investigation of their value. // Cataloging & classification quarterly 4(1984). str 1-17
11. Epstein, S B Automated authority control. // Library journal 110(1985). str 36-37
12. Origins, content. and future of AACR2 revised / edited by Richard P. Smiraglia. Chicago and London : American Library Association, 1992.
13. Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda. 3. izd. Zagreb : JLZ, 1997-1982. Sv. 3.
14. Narodne novine 69(1992).
15. Convention sur la loi aplicable aux noms et prenomns signee a Munich le 5 semptembre 1980. // Conventions et recommandations . (1956-1987). Strasbourg Commission Internationale de l'Etat Civil. Secretariat general, 1988. Str. 254-267.
16. Verona, E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Prvi dio Odrednice i redalice. 2. izmijenjeno izd. Zagreb :

Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986. Str. 380.

17. Anglo-American cataloging rules 2nd ed., 1988 revision Chicago : American Library Association, 1988 22.1B.

18. Ali Houissa Arabic personal names : their components and rendering in catalog entries. // Cataloging & classification quarterly 13(1991). str 3-22 Takoder i; Names of persons, str. 4.

19. Names of persons, str. 166

20. AACR22.3B2.

21. RAK 4.9.

22. Regole italiane di catalogazione per autori Roma: Istituto centrale per il catalogo unico delle biblioteche italiane e per le informazioni bibliografiche. 1979. 52, 1-3.

23. Reglas de catalogacion. /Madrid/: Ministerio de Culture, Direccion General del Libro y Bibliotecas, 1985. 5. 1.1Bf) 2